

Ladislav Hanus

Osobnosť nového storočia

Hoci od narodenia Ladislava Hanusa uplynulo storočie, jeho osobnosť je pre Slovensko a Slovákov ešte stále nepreskúmanou pevninou, a to aj napriek tomu, že jeho filozofické a teologické dielo vyplnilo viac ako polovicu dvadsiateho storočia. Bolo to storočie starých spôsobov prežívania života, búrania starých istôt, zmäteného hľadania nových, krutých zápasov, krvavého nepriateľstva. Nacionálne a sociálne projekty tzv. nových poriadkov priniesli, a ešte stále prinášajú, ľudstvu nezmerateľné utrpenie. Hanus vo svojom diele takmer presne odhadol a identifikoval hrozby, ktoré sa dnes valia na náš národ i na ľudstvo. A nielen to: jeho dielo ako keby ešte stále rástlo pred našimi očami ako strom, ktorý teraz prináša úrodu. Nová doba, svet, ktorý sa na nepoznanie zmenil, neubrali jeho dielu na sile a pravdivosti. Svojím dôrazom na potrebu sebaskultúrňovania slovenského človeka a človeka vôbec nielenže nám pripomína odkazy iných dejateľov, ale sám sa odvážne vydá na cestu, ktorú pre nás, i pre ďalšie pokolenia vytýčil. Áno, aj pre ďalšie pokolenia. Jeho dielo je aj – a najmä – v dnešných časoch až neskutočne aktuálne. Jeho eseje nie sú príliš ohľaduplné k adresátom, nesnažil sa hladkať, ani utešovať, či mýtizovať spoločenstvo, ktorému adresoval svoje posolstvá. *„V spoločnosti i v štáte sa roja celé krdle živočíchov s dobrým ňuchacím orgánom... Najprv vystrčia nos, jemne oňuchajú situáciu, rozloženie síl, odkiaľ a kam duje vietor, aké heslo je v móde, kto je pri vesle a podľa toho sa zariadia. Keď je v móde liberalizmus, sú pokrokármi. Keď internacionalizmus, sú súdruhmi, keď nacionalizmus, sú šovinisti, keď zbožnosť, prvou horlivosťou upozorňujú na seba. Tí istí. Metódy sú pritom individuálne...”*

Jeho odkaz Slovensku však akosi nevieme zabudovať do kultúrno-spoločenských súradníc, do vedomia i svedomia dnešnej spoločnosti... Dnes, keď máme k dispozícii celé jeho dielo, s ľútosťou si uvedomujem, aké nenapraviteľné škody napáchal bývalý režim tým, že ľudí ako on poslal do väzenia. Tak sa stalo, že Hanusove myšlienky, jeho svedectvo o slovenskom človeku, jeho diagnózy a analýzy sa stávajú majetkom dvadsiateho prvého storočia. Jeho odkaz sa stal o to nástojčivejší, o čo rýchlejšie prichádzame o svoje ilúzie nielen o dobe, ale aj o nás samých. Ľudia sú nepoučiteľní. Päť generácií ľudstva bolo účastníkmi nespočetného množstva revolúcií, krvavých prevratov, dvoch svetových vojen, koncentračných táborov, plynových komôr, gulagov,

masových hrobov, vyvražďovania celých národov. A história sa opakuje. Ani deň bez vojny, ani deň bez masových vražd. Vízia tretieho tisícročia nás vzrušuje bielobou nepopísaného listu. Isté je len to, že do nového a neznámeho sveta nevojdeme širokou bránou, takpovediac Bránou víťazstva, ovenčenou girlandami a vavrínovými vencami...

V r. 1943, uprostred II. svetovej vojny, vyšlo v Ružomberku nenápadné dielko – Rozprava o kultúrnosti. Knižka vyšla ako prvé edičné číslo novozaloženého vydavateľstva Obroda. Jej autorom bol Ladislav Hanus, profesor na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule.

Ladislav Hanus sa narodil 26. 2. 1907 v Liptovskom sv. Mikuláši. Jeho otec Ján bol mestským sluhom, matka Katarína, rodená Lančaričová, sa starala o domácnosť. Ladislav mal štyroch súrodencov – brata Rudolfa, sestru Irenu, vydatú Zvěřinovou, Irmu, vydatú Sobotovú, a Katarínu Hanusovú. Študoval na Gymnázium v Liptovskom Mikuláši. V pondelok 30. júna 1923 ho otec doviezol vlakom do Spišského Podhradia, kde Ladislav absolvoval konkurz na prijatie do seminára. Konkurz pozostával z prekladu z latinčiny a z recitácie. Hanus recituje báseň Ja som pyšný, že som Slováčok. V ten deň sa prvý raz stretne s kňazom, ktorý ho mimoriadne ovplyvní – s Ferkom Skyčákom. Druhý raz sa s ním stretne o dva roky neskôr, keď sa stal „klerikom“, ako sám seba a svojich spolubratov nazýva.

Hanusov prvý dojem zo seminára však nebol veľmi povzbudzujúci. *„Starý seminár pôsobil na mňa ako hrob. Chodby tmavé, ledva svitajú schody alebo nejaké kontúry. Dýle sa prevalujúce, nevieme, kedy volakde spadneme a bude po všetkom“.*

Po ročnom pobyte v seminári biskup Ján Vojtaššák posielal klerika Hanusa do Innsbrucku. V tridsiatych rokoch sa innsbrucká univerzita svojou kvalitou vyrovnala rímskym univerzitám. Hanus si dokonale osvojil nemčinu, študoval filozofiu a teológiu. Za kňaza bol vysvätený v r. 1932. Jeho prvou kapláňkou sú Spišské Vlchy, po roku je to Spišská Nová Ves a napokon r. 1935 sa stáva kaplánom u Andreja Hlinku v Ružomberku, odkiaľ ho r. 1938 povoláva biskup Ján Vojtaššák na Vysočú školu bohosloveckú do Spišskej Kapituly, kde prednáša mravouku a sakrálnu umenie. Profesormi sú aj jeho innsbruckí spolubratia Vaľo Kalinay a Ján Brišák. Rektormom je v tom čase už spomínaný Ferko Skyčák. „Upozornil ma na krásu,“ konštatuje Hanus lakonicky. *„Tam bol začiatok môjho zapodievania sa umením...Dychtivo sme hltali, čo sa nám tu zvestovalo. Boli sme otvorení, pre kultúru, pre kultúrnosť... Bol to začiatok nášho rastu.“*

Skyčákova siatba skutočne v Hanusovi našla úrodnú pôdu. *„Program kultúry a kultúrnosti sa vypracoval a vybrusoval v ľútom ideovom zápase...Čím viac bolo v týchto pohnutých rokoch prejavov nekultúrnosti, klerikálnej násilnosti, zdusenej obskúrnosti, zákulisia klík, duchovnej úžiny, začatej fanatickej zadubenosti, kde, z mocenských pozícií, chýbala všetka dobrá vôľa k diskusi, kde povedané*

L. Hanus s Andrejom Hlinkom.
Foto: archív M. Olejníkovéj

slovo sa vôbec nepokladalo za závažné...kde chýbalo už iba fyzické násilie...“

Doba bola mimoriadne zložitá. Hanus si nemilo spomína na surovosť spoločenských spôsobov. *„Bol to detailný moment všeobecného zjavu spoločenského na Slovensku v tých prevratových rokoch. Nedostatok spôsobov,“* konštatuje autor Rozpravy o kultúrnosti. A pokračuje: *„Čím viac bolo v tých rokoch prejavov nekultúrnosti, klerikálnej násilnosti ... tým jasnejšie sa vynárali ideály kultúrnosti, tým naliehavejšími sa ukázali princípy kultúry... Bol čas vytvárať jasné ovzdušie pravdy, úcty a dorozumenia. Pestovať duchovné dispozície pre éru dialógu.“*

Začítajme sa pozorne do týchto riadkov, vyňatých z Hanusovej *Rozpravy o kultúrnosti*. V nich môžeme zazrieť obrysy jeho neskorších takpovediac kul-

tových diel: *Človek a kultúra, Kostol ako symbol, Princíp pluralizmu*. V čase, keď písal *Rozpravu o kultúrnosti*, už pominul ošiaľ, ktorý Slovensko zažívalo pri vzniku Slovenskej republiky r. 1939.

Prišiel slovenský štát a v zápäti vypukla druhá svetová vojna. Vo svojich spomienkach r. 1993 takto hodnotí prvý rok samostatného štátu: *„...Tento rok tridsiaty deviaty, možno povedať, že boli medové týždne slovenského štátu. Totiž ešte bol pokoj. Ešte sa dalo pracovať, štát sa mohol konsolidovať, ale žiaľbohu, veľmi krátky čas. Bože, aký je to rozdiel zakladať štát a konsolidovať štát v pokoji, a vo vojne. Aký je to rozdiel. Teraz si môžeme toto povedať...“ (Z nahrávky)*

Prvého septembra 1941 Hitler napadol Poľsko. O rok neskôr vstúpila do vojny po boku Nemecka aj Slovenská republika. Všetko bolo zrazu inak. Aj pre Hanusa.

„... začínali potom už aj transporty so židmi už aj mimo hranice Slovenska. A najviac cez Čadcu, kde bol zase môj brat. No tak môžem povedať, že on hodne pomáhal. Veď mal predsa srdce a predsa bol správny chlap. Môj brat. Hodne pomáhal, jednak intervenoval, zakročoval, miernil alebo odovzdával odkazy, chytro, ktorí ho ešte chceli o voľačo prosiť, tým a tým odkazy, ktorí ešte zostali doma. Tak

si sám spomínam že prišiel za mnou ten už spomínaný Dežko Handelsmann z Podhradia, veľmi poriadny žid, ale ozaj až dojmavo poriadny, prišiel za mnou, aby som telefonoval svojmu bratovi, že pôjdu tí a tí, s týmto a týmto odkazom, no tak brat to vykonal. To len tak spomínam.“

V Spišskej Kapitule však profesori naďalej prednášali, bohoslovci študovali. Vojna ich naplno zasiahla až koncom r. 1944. Kapitulu obsadilo nemecké vojsko, spravilo si tam poľný lazaret. V posluchárňach bola ambulancia a operačné sály. Aj napriek tomu zimný semester pokračoval. Pred Vianocami 1944 bombardovali Prešov, ranených vozili do Kapituly. Lazaret bol plný. Na Tri krále pochovali rektora Ferka Skyčáka. Kapitula bola oslobodená bez výstrelu. Aj keď tieto roky znamenali útlm v práci, Hanus neprestal pracovať. Krátko po vojne založil v Liptovskom Hrádku s básnikom Jankom Silanom kultúrnu revue Verbum.

Po februári 1948 však všetko skončilo. 20. júna 1948 obsadili biskupské úrady štátni zmocnenci. Kontrolovali chod biskupstiev, návštevníkov biskupov, doručovanú aj odosielanú poštu. V noci z 13. na 14. apríla 1950 bola pomocou milície a štátnej bezpečnosti zlikvidovaná rozhodujúca časť mužských kláštorov. V priebehu noci 28. apríla podvodne vzniknutý veľký sobor odhlasoval likvidáciu gréckokatolíckej cirkvi, 15. septembra bol zatknutý biskup Vojtaššák, ostatní biskupi boli internovaní. Biskupi Pavol Gojdič, Ján Vojtaššák a Michal Buzalka boli 10. januára 1951 postavení pred súd. Prokurátor Feješ obviňuje cirkev a jej predstaviteľov z takýchto zločinov: „*Obvinení sa takto na spoločnej základni stretli s imperialistickými podpaľačmi svetového požiaru, s veľkostatkármi, bankármi, monopolistami, špiónmi a diverzantami, s titovskými fašistami, s celým týmto odporným frontom špekulantov s ľudskou krvou, masových vrahov celých rás a národov. Na tejto základni prisahali sa všetci obvinení proti vlastnému štátu a ľudu.“*

Ján Vojtaššák bol odsúdený na 24 rokov odňatia slobody, pokutu 500 tisíc Kčs, prepadnutie majetku, stratu občianskych práv, biskup Michal Buzalka na doživotie, takisto aj biskup Pavol Gojdič. Spečatený bol aj osud Vysokej školy bohosloveckej v Spišskej Kapitule. Hanus posledný opustil kapitulú. Do Učiteľského ústavu sa v septembri nastahoval Robotnícky maturitný kurz. Hanus sa ocitol bez strechy nad hlavou. Vedel, že jeho zatknutie nedá na seba dlho čakať. Odišiel do Svätej Mary, kde bol farárom jeho priateľ Albert Kontík.

Prvý pokus o jeho zatknutie nevyšiel. Príslušníci ŠtB si ho pomýlili s Albínom Kontríkom. Ten stihol Hanusa varovať. Hanus sa rok skrýval na Kysuciach, ale napokon agenti ŠtB ho vysnorili, v septembri 1952 zatkli a previezli do Prahy, kde ho po takmer dvojročnom pobyte na samotke prokurátor obžaloval, že „...*jako vicerektor spišského seminára prijal bez souhlasu státních orgánu od biskupa Vojtaššáka v so-*

uvisslosti se svou protistátní činností funkci tajného rektora ústavu a tak se připojil k rozvrtné agentuře Vatikánu na území Československé republiky“.

V dňoch 12. – 15. októbra 1954 stála pred Najvyšším súdom v Prahe skupina katolíckych intelektuálov. V procese MUDr. Rudolf Šesták a spol. bolo odsúdených dvanásť mužov a jedna žena k vysokým trestom odňatia slobody a prepadnutiu majetku. Dnes ich poznáme pod menom „Kolakovičovci“. Generálny prokurátor, zastúpený doktorom Davidom, žaloval „*absolventy vatikánskej vyzvEDAČskej školy „Russicum a organizátory protistátní rozvrtné organizace Rodina“.*

Procesy päťdesiatych rokov majú mnoho spoločného vo verbálnej aj ideovej rovine. Proces s Rudolfom Šestákom a jeho spoločníkmi bol predsa len niečím výnimočný. A to: že proces so Slováckmi prebiehal v Prahe pred Najvyšším súdom, z čoho vyplynulo aj záverečné poučenie. „Proti tomuto rozsudku není odvolání přípustné.“ Päť lekárov (Rudolf Šesták, Ján Puobiš, Pavol Eichler, Anton Neuwirth, Ivan Porázik), päť kňazov (Dominik Bartosiewicz, Juraj Jendželovský, Vojtech Jenčík, Ladislav Hanus, Martin Konopa, k nim môžeme prirátať aj MUDr. Rudolfa Šestáka, SJ)) a dvaja katolícki laici (Ing. Juraj Žalobín a Júlia Baníková) skončili na dlhé roky vo väzení. Ladislav Hanus, odsúdený na 16 rokov odňatia slobody, bol z väzenia vo Valdiciach prepustený až v r. 1965. Poznávam, že s týmto procesom súviseli aj ďalšie, v ktorých boli odsúdení MUDr. Silvester Krčméry, Imrich Staríček, Vladimír Stercula, Igor Kapišinský, Jozef Šoltés, Dorota Kravjanská a ďalší. V Čechách prebehol podobný proces s českými katolíckymi intelektuálmi – Otom Mádro, Josefom Zvěřinom, Růženou Vackovou, Václavom Vaškom a s ďalšími kňazmi a laikmi (o. i. Vladimír Jukl). Režim takto pokračoval v nenávisťnej kampani proti katolíckej cirkvi a Vatikánu s obzvlášť vytrvalým, až zanovitým nasadením. Po internácii biskupov prišiel útok na intelektuálne kruhy, a keďže veľa z nich pôsobilo v seminároch a na univerzitách, čiže medzi mládežou, režim sa obával, že sa mládež dostane pod ich vplyv.

V procese Rudolf Šesták a spol. pred Najvyšším súdom ČSSR v Prahe išlo o likvidáciu duchovných a intelektuálnych centier katolíckeho – v tom čase ešte sa len formujúceho – disentu na Slovensku. Tým sa dá vysvetliť aj dlhodobý (13 – 16 rokov) pobyt vybraných osobností (Krčméry, Jukl, Hanus) z tohto a iných procesov vo väzeniach.

Aký to bol proces, ako prebiehalo vyšetrovanie obvinených, o tom podáva svedectvo jeden z odsúdených MUDr. Ivan Porázik, košický lekár. 4. marca 1968 píše sťažnosť, adresovanú Slovenskej národnej rade a jej Právnej komisii, za porušenie zákona v rozsudku Najvyššieho súdu z 15. 10. 1954. O. i. v nej spomína skutočnosť, že „*Rozsudok som dodnes neobdržal a len vo výkone trestu som mohol prvý a posledný raz dňa 21. marca 1958 do jeho IX. časti nahliadnuť tam, kde sa jedná o mojej osobe. Na základe tohto zoznámenia som podal ihneď*

žiadost' o revíziu rozsudku...“ Senát doktora Jiřího Štella vtedy však nenašiel dôvod na obnovu konania. Mimochodom, aj Ladislav Hanus v r. 1976 podal sťažnosť na Krajský súd vo veci tohto procesu. Krajský súd v Košiciach, aj Najvyšší súd v Bratislave Hanusovu sťažnosť odmietol. Spomedzi dôvodov odmietnutia spomeniem aspoň jeden. Ladislav Hanus ako profesor a vicerektor bohosloveckého seminára v r. 1945 – 1949 „*nabádal bohoslovcov k tomu, aby neplnili uznesenia štátnych orgánov, vydané k cirkevnej otázke, a aby plnili len príkazy Vatikánu. Výsledok tejto činnosti sa prejavil v tom, že z 25 bohoslovcov, ktorých vychovával, bolo niekoľko odsúdených pre protištátnu činnosť.*“

Dr. Porázik vo svojej sťažnosti, adresovanej poslancom Slovenskej národnej rady opisuje vyšetrovacie metódy ŠtB, uplatňované v päťdesiatych rokoch vari vo všetkých známych vyšetrovačkách, nielen v Čechách, ale i na Slovensku.

„Koľko razy vyrevúval (poručík Šmarda, pozn. red.) to stereotypné: Vypovídatej o své trestné činnosti! Keď som nevedel, že o čo mu vlastne ide, použili sa manuálne osvieženia pamäti. Kráčal som postupne na ceste k sebazničeniu a na kraji zúfania som už hľadal spôsob úniku z tohto života, ktorý sa stal pre mňa utrpením. Raz sa podarila samovražda jednému čerstvo zatknutému kňazovi, ktorý si, neviem ako, vpašoval britvu do cely a prerezal si ňou zápästie. Vyrvával a unikal trýzneniu týchto nadľudí. To bolo v Litoměřicích.“

Ďalší svedok, Júlia Baníková, odsúdená v tomto procese na štyri roky väzenia, si na vyšetrovanie spomína takto: *„Nasledovali výsluchy dňa a noci, pri ktorých sa striedali aj šiesti vyšetrujúci. Pre ďalšie odmietanie formulovaných výpovedí nasledovali nespočetné drepy a státie v kúte o hlade a smáde. Pritom vyšetrujúci provokatívne jedli citróny a pili čiernu kávu. Toto psychicky a telesne vyčerpávajúce vyšetrovanie viedlo tak ďaleko, že som močila rovno na mieste, kde som stála... na ďalšie sa vôbec nepamätám, prebrala som sa na cele...“*

Ludia za podmienok najhrubšieho psychického a fyzického nátlaku napokon podpísali protokoly, a to aj napriek ich vykonštruovanému a vyfabulovanému obsahu. *„Postupom času“,* píše Dr. Porázik, *„som stratil všetok odpor čeliť diabolskej násilnosti ľudskej zloby...“*

Azda teraz si budeme vedieť plastickejšie predstaviť aj situáciu Ladislava Hanusa. Do Ruzyně sa dostal o štrnásť mesiacov skôr ako Dr. Porázik, čiže samotky si užil až nad hlavu, a predsa mal o voľačo ľahšiu pozíciu ako on. Bez zaváhania, zrejme presvedčený o správnosti a legitímnosti svojho konania, priznával svoju údajnú vinu v tom, že vo svojich prednáškách a rozhovoroch s bohoslovcami zámerne uvádzal, *„že toto pokrokové zřízení jest nepřátelsky zaměřeno proti víře a náboženství, že nutno proto bojovati proti tomuto zřízení a rozleptávat je. Vybízal bohoslovce, aby zůstali věrni církvi a Vatiká-*

nu, aby se z nich nestali vlastenci...“ (Citát z obžaloby). Určite ani za vlasy pritiahnuté tézy, podľa ktorých (citujem z obžaloby) „...Vatikán postavil se plně na stranu západních imperialistů, s nimiž provádí záškodnickou činnost, směřující ke zničení lidově demokratického Československa...“ a na inom mieste dokonca, že „...Vatikán je špiónážní centrálou, připravující spolu s americkými imperialisty třetí světovou válku...“ nemohol pokladať za pravdivé a smerodajné, pretože v nich absentovala logika. Dá sa povedať, že pre vtedajšie súdnictvo ani litera zákona nebola smerodajná, že v obžalobách a výrokoch súdov bola uplatňovaná čira nenávisť ani nie tak k osobám, ktoré stáli pred súdom, ale k tomu, čo reprezentovali a čím žili.

Takmer všetci v procese odsúdení boli odtransportovaní na otrocké práce v jáchymovských baniach. Ladislavovi Hanusovi sa „ušla“ práca v tábore „L“ v tzv. Veži smrti, kde sa v guľových mlynoch mlela vyťažaná hornina, hlušina sa odplavovala a na roštoch zostávala čistá „smolka“, rádioaktívny smolinec v koncentrovanej podobe, ktorý neskôr nákladné vlaky odvážali do Sovietskeho zväzu. O pomeroch v tábore rozpráva rektor nitrianskeho seminára sv. Gorazda Rudolf Bošnák: „S Hanusom som sa stretol na jáchymovskom tábore L. Patrila k najhorším táborom, tu bol mlyn na mletie uránovej rudy, koncentrované rádioaktívne žiarenie, pred ktorým nás okrem Božej lásky nechránilo nič. Nebolo náhodou, že na tieto práce vyčlenili kňazov, bolo nás tam okolo 120. Veliteľstvo dávalo pozor, aby nevznikli nejaké silné priateľstvá, skupiny, tak nás z času na čas prehadzovali z tábora do tábora. Žili sme tu plnohodnotný duchovný život, boli tu osobnosti napr. Dr. Zvěřina, Hanus, Dr. Bartosiewicz, profesori, ktorí prednášali po celej Európe. Ja som sa uránu zbavil až r. 1962, vtedy už bol Lacko Hanus vo Valdiciach.“

Ladislava Hanusa sa nedotkli amnestie pre politických väzňov v r. 1960 a 1962. Niektoré tábory boli v tých rokoch zrušené, Hanusa a aj ďalších spoluodsúdených previezli do väznice Valdice. Väznica Valdice u Jičína, známa aj ako Kartouzy, bola pôvodne kartuziánskym kláštorom, na väznicu ju zmenili za Rakúsko-Uhorska. Kláštorň chrám slúžil aj ako väzenský kostol, po r. 1950 bol prestavaný na výrobu bižutérie. Umelecké diela boli rozkradnuté alebo zničené. Kláštorň objekty sa stali domovom asi 400 väzňom. Boli medzi nimi vzácné osobnosti – biskupi, univerzitní profesori, právnici, občania ČSR. Jeden zo spoluväzňov, tajný biskup J. Ch. Korec si na Hanusov pobyt vo Valdiciach po rokoch takto spomína: „Valdice. Väzenie a vo väzení dvesto kňazov. A akých! Medzi nimi vynikal Hanus. Vždy vyrovnaný a vždy profesor a mysliteľ. Ale aj človek, ktorý mal zmysel pre humor, stále vyrovnaný, stále ochotný rozdávať sa. Rovesníci s ním žartovali, doberali si ho. On mal pre humor zmysel. Karol, Vladko, nože ideme, čo budeme hľvieť, hovorieval na začiatku hodinovej prechádzky vo Valdiciach. Preberal s nimi morálku a oni potom boli

vo väzení vysvätení za kňazov. Aj vo väzení čítal klasikov. Okrem modlitby stále čítal. Vo väzení napísal prvý náčrt Filozofie kultúry... Generácia Ladislava Hanusa bola jedna z najplodnejších v dejinách Cirkvi na Slovensku. Táto generácia kňazov-vzdelancov dala pre celú budúcnosť Slovenska príklad: vedeli niesť aj kríž. Neohla sa pred mocnými, zostala akosi pokorne hrdá a nepokoriteľná. Hanusa som poznal z článkov, štúdií v Kultúre, Obrode, Verbume a inde. Čítal som ako bohoslovec jeho knihy. Potom som sa s ním stretol vo väzení – vo Valdiciach.“

Teraz sa na chvíľu pristavím pri Valdiciach. Nedávno som totiž čítal svedectvá politických väzňov (Wolf, Gruntorád), ktorí boli väznení v 70. a 80. rokoch v Minkoviciach pri Liberci. Zhodne tvrdia, že Minkovická väznica bola práve v tých rokoch nočnou morou všetkých politických väzňov. Väzni sa tešili, až budú za trest preradení do najťažšieho valdického väzenia, že „*Valdice byly oproti Minkovicím téměř ráj.*“

Prečo o tom hovorím? Chcem poukázať na to, že vo Valdiciach – súdiac aj podľa svedectva kardinála Korca – bola, aj napriek tomu, že išlo o väzenie klasifikované ako najťažšie, iná atmosféra, iná duchovná klíma, v ktorej dozrievalo to hlboké, strom, rastúci do výšky i šírky, z ktorého dnes oberáme ovocie, bez ktorého by náš život bol poznačený duchovným hladomorom.

Hanus bol z Valdíc prepustený po trinástich rokoch v r. 1965. Mária Olejníková z Ružomberka, s ktorej rodinou sa Hanus zoznámil počas svojej kaplánskej služby v Ružomberku a ktorá neskôr vo svojom ružomberskom byte opatrovala a skrývala rukopisy jeho prác, si takto spomína na jeho príchod:

„Jeho prvá cesta viedla k nám. Práve sme pílili drevo na dvore. Skoro sme ho po toľkých rokoch nepoznali, taký bol zmenený. Prišiel aj s doktorom Pavlom Straussom. Ten bol pre nás vtedy ešte cudzí. Pán profesor krátko nato odišiel do Bratislavy. Býval u sestry Irmy. Zamestnal sa v Dúbravke v závode Technické sklo ako kurič. Boli tam zamestnaní piati kňazi. Preto ich pracovisko nazývali svätá kotolňa. Všetci absolvovali príslušné kurzy na obsluhu strednotlakových kotlov. Pán profesor sa neskôr presťahoval na Štrkovec, do vežiaka na jedenáste poschodie. V Bratislave sa po rokoch stretol so svojím priateľom Jozefom Kútnikom-Šmálovom, literárnym kritikom, o ktorom neskôr napíše monografiu. Spolu navštevujú Pavla Straussa v Nitre, kde sa zoznámia aj s hercom Gustávom Valachom.“

V Bratislave, v kotolni, dokončí knihu Princíp pluralizmu. V diele pojednáva o období netolerantnosti, totality s veľmi obmedzenou slobodou, ktorá neumožňovala dialóg medzi občanmi a predstaviteľmi moci. Objasňuje filozoficky, historicky i sociologicky otvorený pluralitný mnohonázorový systém, zároveň však upozorňuje, že pluralitná demokracia neznamená slobodu vo všetkom. Zdôrazňuje viazanosť

slobody na etické normy. Túto knihu písal v neslobodnom prostredí, v čase, keď katolícki intelektuáli boli ostro sledovaní.

Vrcholným filozofickým dielom Ladislava Hanusa je monografia Človek a kultúra. Táto esej je syntézou jeho myslenia. V nej objasňuje ľudskú podstatu kultúry ako prostriedok sebadotvorenia človeka, oblasť, v ktorej človek – jednotlivec uplatňuje svoje psychické danosti, čo na neho spätne pôsobí. A že takýmto spôsobom sa môže jednotlivec stať dejinotvorným spoločenským prvkom, spolupôsobí na proces humanizácie a spiritualizácie sveta. Rukopis monografie prešiel viacerými zmenami aj formálnymi.

O dôvodoch, pre ktoré sa odhodlal napísať monumentálnu monografiu Kostol ako symbol, sme sa dozvedeli od neho: Chcel pokračovať v Skyčákom rozbehnutej reforme sakrálneho umenia. Išlo mu o skoncovanie s konzervatívnym historizmom, sentimentálnou gýčovitosťou, s falšou a pretvárkou, o obrodu sakrálneho umenia – maliarstva, sochárstva, architektúry, o snahu spojiť náboženstvo s opravdivým umením, poučiť kňazov vo veciach výtvarného umenia, vypestovať v nich estetický cit. Poznámam, že tento zámer Hanus publikoval už v r. 1940.

Roku 1968 bol Hanusovi povolený návrat do pastorácie. Poslali ho do fary v Kvačanoch dlhší čas neobsadenej. Tam strávil šesť rokov. V tých rokoch sa stali Sliache, fara, kde bol farárom jeho priateľ Jozef Kúttník Šmálov, centrom kultúrno – náboženského pohybu. Tam sa stretávali cirkevní a laickí predstavitelia z celého Československa – Růžena Vacková, Josef Zvěřina, Oto Mádr, dnes arcibiskup Karel Otčenášek, Juraj Chovan, Janko Silan a ďalší. Posledné roky života prežil Ladislav Hanus u rodiny Olejníkovéj v Ružomberku. Ešte r. 1987 je podmienene na dva roky väzenia odsúdený za marenie dozoru nad cirkvami. Pomáhal miestnemu kňazovi pri spoločných svedeniach. Ako osemdesiatšedemročný sa dožil návštevy pápeža v Československu, k nemu sa však nedostal, bol sklamaný. Čestný doktorát UK v Bratislave bol už iba symbolickým aktom spoločenského uznania významu jeho diela. Zomrel 7. marca 1994 v Ružomberku v dome rodiny Olejníkovéj.

Ale vrátim sa k môjmu konštatovaniu, že najmä dnes je odkaz Ladislava Hanusa aktuálnejší ako v dobe, keď jeho dielo poznali len nemožní priatelia. Ja som sa na svoju škodu dostal k čítaniu a spoznávaniu Hanusovho diela až po novembri 1989. Fascinovalo ma najmä to, že napriek takmer polstoročnej spoločenskej i odbornej izolácii, vrátane trinásťročného väznenia, aj pod nepretržitým dohľadom ŠtB a jej pomocníkov, Hanusov tvorivý duch nezaháľal. Pavol Strauss, Hanusov priateľ, sa v tých časoch ponoril do ticha meditácie. „*Na počiatku bolo ticho. Všetko, čo robí život veľkým, je z ticha... Povedané a napísané – je zväčša hlúposť a úbohosť. To najmúdrejšie zostáva nevyppovedané... Slovo je len krásne zlyhanie našich duší.*“ Pri tejto príležitosti

len okrajovo pripomínam masívnu účasť našich „inžinierov ľudských duší“ na inštalácii komunistickej moci. V súčasnosti dúchanie do pahrieb nacionalizmu, etnickej a náboženskej neznášanlivosti spôsobilo požiar, ktorému napokon podľahli milióny ľudí, celé krajiny a národy. Etnické čistky a masové hroby svetu znovu pripomenuli odvrátenú tvár nacionalizmu, odhalili energiu, skrytú v podzemných slojach slova. A je to energia, pripomínajúca jadrovú bombu. Dokáže zničiť celé mestá, národy ba i civilizácie. Hanus to vedel a varoval nás. *„Kol'kou hodnotou je národ, kol'ké požehnanie prináša, skusujeme na sebe... Ale nacionalizmus... je i nebezpečenstvo. Národné povedomie prepína v subjektívnu pýchu, vo vedomie jedinečnosti... Nacionalizmus je najpažravejšia sila nového veku... veľká erupčivná, zápalná, sugestívna moc... Skúsili sme jeho požehnanie, ale na vlastnej koži sme skúsili aj pliahu šovinizmu.“* (Rozprava o kultúrnosti).

A na inom mieste (v diele Princíp pluralizmu) k téme dodáva: *„... Dokázala sa pravda: keď niektorá idea dosiahne kult deifikácie, tým samým sa odmocní – a začína cestu úpadku...“*

Hanus vedel o nás viac, než ktokoľvek v jeho i v našich časoch: *„... Orientácia slovenského človeka... príliš dlho viazla v neusmernenej pudovosti a živelnosti. Rozumom nekontrolovaná živelnosť ešte vždy zasahuje aj do nášho intelektuálneho života... vedúca moc myšlienky chce sa nahradiť duchovným násilím... V ovzduší je priveľa negatívnych činiteľov, hlušiacich jemnú priesadu kultúrnosti...“* (v Rozprave o kultúrnosti).

Potrebovali by sme generáciu, o ktorej už spomínaný J. Ch. Korec hovorí, že *„bola jednou z najplodnejších v dejinách Cirkvi na Slovensku. Boli uzdelaní, pracovití, tvoriví... vedeli niesť aj kríž...“* A Hanus ako keby mu odpovedal: *„Ťažšie ako chlebová núdza dolieha na nás duchovná núdza... to najťažšie v tomto našom čase je nedostatok osôb, nedostatok vedúcich osobností. Nie konflikty, akokoľvek ťažké, sú tie najväčšie pohromy. Ale to, že nemáme osobností veľkého formátu...“*

To sú Hanusove slová, vyslovené krátko pred jeho odchodom na večnosť. Sme malá chudobná krajina. Chudobná v materiálnom slova zmysle, aj na osobnosti. A tie, čo nám Prozreteľnosť darovala, sme posielali do žalárov a koncentrákov. Hanus nás však učí trpezlivosti v nádeji. *„V duchovnom živote je to podobne ako v prírode: organické rastie pomaly, vyžaduje veľa trpezlivosti, odovzdanosti vo vyššiu vôľu. Nič sa nepreskočí, ale pomaly sa musí svedomito prekonávať každý stupeň. Ale duch je slobodný. Pritom všetkom je nezávislý od prírodných podmienok. Môže vyhúknúť v krásnu formu hockde, v každom kúte ľudskom, zväčša tam, kde by sme to najmenej čakali...“* (v Rozprave o kultúrnosti).

Hanusovo obdivuhodné dielo preskočilo polstoročie a má šancu osloviť aj najmladšiu generáciu, občana i politickú garnitúru volaním

po dialógu a pluralizme. *„Dialóg je skúška úprimnosti... Dialóg je a má byť postojom vzájomnej úcty...“* Definuje zdanlivo ľahko splniteľné úlohy, a predsa ani šesťnásť rokov trvajúce obdobie slobodnejších pomerov nestačilo na posun vpred.

Hanusova generácia sa nasycovala Európou a Európou sýtili i nás. *„Táto generácia vie, že zmysel kultúry (stabilizovanie, zduchovenie, humanizovanie) je vlastne generačnou úlohou zvládnutia sveta a návratu k sebe ...“* (v Človek a kultúra).

Európa bola blízko, priam na dosah ruky. Ale nie pre dve generácie dvadsiateho storočia. Celý svoj dospelý vek sme prežili za zadrôtovanými hranicami. Za ten čas sme zaostali, oslepli, ohluchli i ochromeli. Ale už svitá, dvere do sveta sú otvorené, okná odostreté. Pochopili sme, že premena spoločnosti sa nedá dosiahnuť nijakými dekrétmi, ale kultúrou, ktorá sa rodí vo vnútri človeka. Že hlboká zmena je výsledkom pôsobenia lásky, a nie ideológie. Že arogancia je opakom lásky a prejavom nekultúrnosti. Poznali sme aj z príkladu Hanusovho života, že *„autentická kresťanská kultúra je kultúrou mučeníkov“* (kardínál Poupard). Dnes je zrejmé, že Hanus a jeho generácia boli pri tom, keď sa v Európe kladli základy nového humanizmu, že ešte aj teraz, už odpočívajúci v hrobe po bojoch a na ceste do večnosti, skrze svoje dielo je ešte stále spolutvorcom humanizmu nového storočia, humanizmu kresťanského, jeho príbehov, odohrávajúcich sa na javiskách smrti a zmŕtvychvstania človeka a ľudstva.

Rudolf Dobiáš